

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Дипломна робота

магістра
(освітній ступінь)

на тему «Формування духовних цінностей майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу»

Виконав: студент 2 курсу, групи ДО-2м
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Федірко Л.В.

Керівник: Пинзеник О.М.

Рецензент: Андрієвський Б.М.

Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ	11
1.1. Проблема духовності у науковій думці	18
1.2. Основні тенденції педагогічних досліджень природи цінностей	22
1.3. Формування духовної цілісності особистості, як передумова ціннісного пізнання	31
Розділ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ЗАСОБАМИ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ	41
2.1. Дослідження рівня сформованості духовних цінностей молоді	41
2.2. Методика педагогічного експерименту	57
2.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту	69
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Проблема формування духовно-моральних цінностей юного покоління в державі в час її інтеграції до загальноєвропейського співтовариства є актуальною. На студентську молодь дедалі більш очевидним є вплив молодіжної субкультури, відірваної від загальнолюдських духовно-моральних цінностей, багатовікової спадщини українського народу. Саме це спонукає сучасних педагогів формувати у майбутніх фахівців дошкільної освіти духовно-моральні цінності у процесі становлення кожного з них як особистості. На необхідності звернення до виховного досвіду народу, його моралі наголошено в державних програмах «Освіта (Україна XXI століття)», «Діти України», Концепції національного виховання, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції сучасного українського виховання, у «Національній доктрині розвитку освіти, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян».

Безперечно, духовно-моральний розвиток майбутнього педагога належить до національних інтересів нашої держави. Завдання закладу вищої освіти – навчити людину взаємодіяти на основі моральних цінностей у гармонії з іншими людьми, собою, світом навколо себе – є також і стратегією виховної політики сучасної професійної освіти. Така модель освіти має базуватися на засадах демократизму та гуманізму і сприяти створенню умов для особистісного розвитку, самореалізації людини. За сучасних умов роль вищого навчального закладу у формуванні ціннісно-орієнтованої, морально-духовної особистості майбутнього педагога є важливою. Студентська молодь на основі позитивних і негативних проявів повинна вміти визначати діяльнісно-поведінковий рівень свого розвитку. Сьогодення характеризується дефіцитом особистісних духовно-моральних цінностей особистості, тому порушена проблема потребує негайного вирішення.

Демократичні процеси створили відповідні можливості для національно-культурного відродження української нації, котре тісно пов'язане

не з її духовним оновленням. Поширеними стали терміни «духовне життя», «духовна культура», «духовні цінності». Однак національно-специфічне трактування духовності тісно пов'язане з християнською мораллю, було зовсім вилучено із системи освіти радянських часів, що негативно позначилося на вихованні декількох поколінь українців.

З огляду стратегії розвитку сучасної освіти найближчих років у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») окреслено найважливіші принципи реформування всієї системи освіти, а саме: а) гуманізації освіти, призначення якої формувати в свідомості особи цілісний науковий світ, розвивати духовність і творче мислення; б) національної спрямованості освіти, її гармонійного поєднання з національною історією і народними традиціями; в) неподільності навчання і виховання, їхньої органічної єдності як одного з найважливіших важелів економічного і політичного розвитку суспільства [32, с. 8–9].

Актуальність теми дослідження полягає насамперед у необхідності формування нових аксіологічних засад духовності в освіті (природничій зокрема), коли стара система цінностей значною мірою припинила своє функціонування. Активне звернення вітчизняної педагогічної науки до духовних цінностей як скарбниці духовної культури людства й національної самобутності українського народу, переосмислення в сучасних умовах вартостей і трансформації ієрархії цінностей, є логічним і закономірним явищем. Такий підхід сприятиме виробленню у молоді навичок здійснювати оцінювання духовних цінностей, формуватиме досвід духовно-оцінної діяльності.

Проблема духовних цінностей завжди була в центрі уваги провідних психологів і педагогів (М. Боришевський, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Ж. Юзвак, З. Карпенко, Є. Бондаревська, В. Василенко, О. Олексюк, П. Ігнатенко, Л. Ломако). На сучасному етапі розвитку педагогічної науки ґрунтовно досліджено особливості та закономірності процесу формування духовних цінностей (А. Ахматов, І. Бех, О. Вишневський, О. Сухомлинська,

С. Стельмахук, В. Струманський, Г. Шевченко); світоглядні засади християнства (В. Петрушенко, М. Марчук, Л. Мазур). Наукове обґрунтування релігії як чинника духовного оновлення сучасної освіти здійснено в роботах І. Андрухів, В. Варенко, Л. Генік, М. Євтуха, В. Жуковського, І. Климишина, В. Малахова, А. Погрібного, Г. Сагач, М. Швед, М. Чепіль. Аксиодуховні педагогічні ідеї активно обговорюються на сторінках освітянської преси, на наукових конференціях.

Незважаючи на інтенсивне дослідження проблеми формування духовності особистості в освітній сфері, недостатню увагу приділено питанням визначення ролі, місця та механізмів формування духовних цінностей майбутніх педагогів засобами природничих дисциплін. Вирішення цієї проблеми дасть змогу визначити педагогічні умови формування духовних цінностей особистості й зорієнтувати природничу освіту вищого педагогічного закладу на підвищення рівня сформованості духовних цінностей молоді як складової її духовного розвитку та самовдосконалення.

Враховуючи актуальність означеної проблеми, її недостатнє теоретичне опрацювання та практичне впровадження, темою дипломної роботи було вибрано «Формування духовних цінностей майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування духовних цінностей майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу.

Відповідно до мети дослідження були визначені такі основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати суть понять «духовність», «духовні цінності»; визначити мету природничого навчання як засобу духовного розвитку та самовдосконалення студентів.

2. Визначити умови формування духовних цінностей майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі вивчення дисциплін природознавчого

циклу.

3. Визначити критерії оцінки та рівні сформованості духовних цінностей студентів навчального закладу у процесі вивчення природничих дисциплін.

4. Обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов, які забезпечують формування духовних цінностей студентів на прикладі вивчення дисциплін природознавчого циклу.

Об'єкт дослідження – теорія та практика формування духовних цінностей молоді у процесі навчання.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування духовних цінностей студентів вищого педагогічного навчального закладу у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: теоретичні – вивчення, аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури та навчально-методичних джерел із проблеми дослідження, а також виявлення зв'язків між існуючими поняттями і фактами та їхня взаємозалежність для систематизації теоретичних матеріалів з обраної теми; прогностичні (експертне оцінювання, моделювання) – для розроблення формування духовних цінностей молоді засобами природничої освіти; емпіричні – діагностичні (анкетування, опитування, інтерв'ювання, бесіди), обсерваційні (пряме й непряме спостереження, самоспостереження, самооцінка); експериментальні (констатувальний і формувальний експерименти); статистичного оброблення результатів – для діагностування ефективності педагогічних умов, які забезпечують формування духовних цінностей майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у процесі вивчення природничих дисциплін. Методи графічного зображення, статистичні методи, якісні методи аналізу і синтезу застосовано для інтерпретації результатів експериментальної роботи.

Організація дослідження. Дослідження проводилось у три етапи.

Перший етап (жовтень 2018 – березень 2019 р.) – теоретичне осмислення проблеми дослідження, вивчення науково-методичної літератури, аналіз ефективності формування духовних цінностей молоді у процесі навчання. Визначено вихідні теоретичні положення, об'єкт, предмет, мету, сформульовано робочу гіпотезу дослідження, конкретизовано його завдання, розроблено методику та проведено констатувальний експеримент.

Другий етап (квітень-червень 2019 р.) – обґрунтування основних принципів та закономірностей формування духовних цінностей майбутніх педагогів засобами природничої освіти; розроблення методичних рекомендацій щодо експериментального впровадження аксіопедагогічної моделі (на прикладі вивчення дисциплін природознавчого циклу); перевірка ефективності педагогічних умов, які забезпечують аксіодуховне вдосконалення особистості, а також здійснено підготовку та проведення формувального експерименту.

Третій етап (липень – жовтень 2019 р.) – узагальнення проміжних та кінцевих результатів педагогічного експерименту, формулювання загальних положень і висновків, впровадження їх у практику, оформлення результатів дослідження.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі гуманітарно-педагогічного коледжу МДУ та педагогічного коледжу Мукачівського педагогічного університету.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- визначено, теоретично обґрунтовано, експериментально перевірено педагогічні умови ефективного формування духовних цінностей студентів закладу вищої педагогічної освіти засобами природничої освіти як цілісного утворення: духовні потенції особистості вихованця (інтелектуальні, етичні, естетичні, ціннісні) разом із усіма генокультурними передумовами; безпосереднє ціннісно орієнтоване

освітньо-виховне середовище; особистість педагога в контексті цього середовища як посередника;

- виокремлено й обґрунтовано критерії та рівні сформованості духовних цінностей молоді у сфері ціннісно орієнтованої природничої освіти коледжу (високий, середній активний, середній пасивний, низький).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено методичні рекомендації щодо формування духовних цінностей студентів у процесі вивчення природничих дисциплін. Теоретичні й практичні результати експериментальної роботи можуть бути використані вчителями середніх загальноосвітніх шкіл у процесі викладання природничих дисциплін, викладачами ВНЗ III–IV рівнів акредитації при підготовці студентів до майбутньої педагогічної діяльності, а також у процесі післядипломної освіти, при підготовці підручників, методичних посібників.

Аргументованість здобутих результатів і висновків експериментальної роботи забезпечено використанням відповідного комплексу дослідницьких методів, обґрунтованими методологічними підходами до формування духовних цінностей студентів коледжу у процесі вивчення природничих дисциплін, відповідністю наукового апарату предмета дослідження та впровадженням дослідницької методики, адекватної до поставлених завдань, експериментальних методів, збігом теоретичних положень з практичними ситуаціями та позитивними наслідками впровадження результатів дослідження. Висновки дослідження одержано, перевірено й підтверджено в процесі проведеної роботи.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалася у процесі експериментальної роботи. Основні положення і висновки дипломної роботи обговорювалися на III Всеукраїнській науково-практичній конференції 16-17 травня 2019 р., м. Мукачево (Федірко Л. Проблема духовності у науковій думці / Л. Федірко// Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез

доповідей / Ред.кол. : Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2019. – С. 180-182).

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 111 найменувань. Її повний обсяг 94 сторінки (77 сторінок — основна частина).

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі на основі системного ретроспективного аналізу здійснено теоретичне узагальнення розвитку ідеї формування духовних цінностей молоді в українській психолого-педагогічній науці, обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов, які забезпечують формування духовних цінностей студентів у сучасній природничій освіті педагогічного навчального закладу.

Соціально-політичні зміни в Україні, спрямованість освіти на відтворення і нарощування інтелектуального і духовного потенціалу народу, виховання людини демократичного світогляду і культури зумовлюють необхідність переходу від традиційного навчально-виховного процесу як засвоєння і відтворення готових знань, до процесу набуття студентами досвіду духовно-оцінної діяльності, розвитку творчого мислення, формування цілісного світогляду й організації власної поведінки. З огляду на це формування духовних цінностей молоді у процесі навчання є одним із вагомих завдань природничої освіти коледжу.

1. Наукові дослідження засвідчують, що становлення і розвиток ідеї формування духовних цінностей молоді у процесі навчання мають певну соціально-історичну, загальнокультурну, педагогічну традицію й еволюцію. У методологічних підходах переважної більшості вітчизняних та зарубіжних науковців до розуміння змісту формування духовних цінностей молоді відчутні дві основні тенденції. Перша спрямована на відродження християнських моральних цінностей, зорієнтована на чуттєво-емоційне сприйняття та переживання дійсності; друга спрямована на плекання в людині «самості», на розвиток потреби здійснити свою унікальність.

За свідченням науковців, духовні цінності – це духовні уявлення, явища, поняття, вимоги, що притаманні людині, спільноті або науковому чи етичному вченню.

Духовні цінності є предметом розгляду ідеології, філософії, теології, певною мірою мистецтвознавства.

Духовність – абстрактний іменник до слова «духовний». Як і слово першооснова духовності пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом. Також слово часто має відтінки оціночної категорії та пов'язується з релігією. Як термін слово «духовність» використовується у таких науках, як філософія, етика, богосло'я на означення різних понять так чи інакше дотичних внутрішньому світові людини.

Досліджуючи доробки інших науковців, переконалися що кінцеві та проміжні цілі виховуючого навчання природничих дисциплін повинні забезпечувати внутрішню мотивацію суб'єктів учіння, вбудованість навчально-виховного процесу в реальний життєвий простір. Метою такого навчання є формування духовно багаті особистості з високими інтелектуально-моральними інтересами і запитами; ціннісними поглядами, орієнтаціями та переконаннями; створення таких умов, які сприяли б формуванню духовно-оцінних знань, умінь і навичок особистості; формування моральної спрямованості її психічної діяльності, моральності потягів, інтересів, поглядів, думок та переконань.

2. Підвищенню результативності формування духовних цінностей студентів сприяли наступні умови: впровадження у навчально-виховний процес нових світоглядних концепцій, історичного матеріалу, художніх творів; використання сучасної методології наукового пізнання; міжпредметних зв'язків на основі духовно-онтологічної єдності цінностей науки, мистецтва, релігії; емоційність, гуманістична спрямованість природничої освіти. Для підвищення ефективності роботи з суперечливими ціннісними орієнтаціями студентів, за відсутності стійкої та правильної мотивації їхніх ціннісних виборів використовувались методи проектування

духовно-оцінних ситуацій, пояснення цінностей, трансформування ціннісних уявлень тощо.

3. На основі проведеного дослідження визначено критерії оцінки та рівні сформованості духовних цінностей студентів навчального закладу, що включали їхню здатність до самовизначення, самоствердження й самореалізації в процесі духовно-оцінної діяльності, відкритість, самостійність ціннісних суджень, автономність у вирішенні духовно-оцінних проблем й відстоюванні власних поглядів, переконань, а також здатність реалізувати себе, свої можливості в науково-творчій діяльності та поведінці.

Оцінювали ефективність педагогічних умов, які забезпечують формування духовних цінностей студентів (на прикладі вивчення фізики та астрономії у коледжі), використовуючи методи зіставлення і порівняння: 1) рейтинг абсолютних цінностей, який визначає сформованість ціннісно-сислової сфери студентів; 2) показники індексу розбіжності R «цінність — здійсненність»², що засвідчують відповідну гармонію внутрішнього духовного світу студентів із світом зовнішнім; 3) самооцінка мотивації, творчий розвиток духовно-оцінної діяльності, що впливає на духовне самодосконалення студентів та визначає їхню поведінку.

4. Результати досліджень засвідчили, що відбулися позитивні зрушення в експериментальних групах на низькому, середньому пасивному рівнях й значно зріс середній активний рівень сформованості духовних цінностей студентів. Застосування розробленої методики виявилось ефективнішим для студентів, котрі відзначаються пасивністю й невизначеністю у своїй духовно-оцінній діяльності, що позначилося на їхній здатності до вибору, осмисленні суспільнозначущих цінностей, усвідомленні власних потреб крізь ціннісний еталон і, як наслідок, — виокремленні головної мети як життєвої перспективи й реалізації її у творчій діяльності і спілкуванні.

Враховуючи теоретико-методологічний аналіз досліджуваної проблеми, основні аспекти впровадження моделі формування духовних

цінностей молоді, суттєві зміни їх рівнів сформованості дозволяють стверджувати, що формування духовних цінностей є необхідною умовою для становлення студента як особистості, яка характеризується стійкою ціннісно-смісловою позицією й самоорганізацією поведінки і як наслідок, збагачує її духовний світ.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>